

Táltos, sámán, koldus

Az ember ősi vágya, hogy kapcsolatát a világgal neki kedvező módon alakítsa. Már a legősibb korban is e szándék vezette, és amikor felismerte, hogy bizonyos dolgok kívül esnek hatáskörén, – nincs közvetlen ráhatásuk az eseményekre, dolgokra, a véletlenre vagy a szerencsére, betegségekre, halálra, gyermekáldásra – megpróbálta ezeket is befolyásolni. Világát jó és ártó szellemekkel, halhatatlan istenekkel népesítette be, létrehozva egy más világot: a másvilágot. E két világ szétválasztása az úgynevezett természet-vallásoknál értelmezhetetlen. Ők egyetlen világban élnek a természettel, szellemeikkel, őseikkel – a múlttal és a távoli jövővel – a jelenben.

A sztyeppe lovas nomád népeinek hiedelemvilágát a "sámánizmus" szóval szokás összefoglalóan jelölni. A türk, mongol, szkíta és hun törzsi szervezetek hitvilágáról írva éppen úgy használják ezt a kifejezést, mint honfoglaló őseink világlátására. Ezzel a szóval közvetíti a tudomány az amerikai indiánok régi hitét és a szibériai népek még mai napig is gyakorolt vallását.

A hitvilág és világkép sajátosságait nehéz tisztán különválasztani egy olyan összetett jelenségcsoportban, amilyen a természettel szorosan összefonódó nomád életforma. Ez a vándorló életmód nem épített kőből állandó városokat. Életterét nem jelölte ki a természetben – elszakítva és kiszakadva a természettől, hanem a természetben élve egész környező világát birtokolta. Nem hagyott maga után olyan monumentális vallási emlékeket sem, mint az egyiptomi piramisok vagy az Akropolisz Zeusz-temploma. Ez a hitvilág nem kanonizálódott, nem szent írások rögzítették, hanem apáról fiúra szállt. A családok, nemzetségek szerint tagolt népesség így megőrizte ősei tudását, mint élő gyakorlatot. Mielőtt rátérnénk a honfoglaló magyarság sámánizmusára, tisztáznunk kellene, hogy a sámánizmus - mint nagy, összefoglaló kifejezés - egyáltalán milyen világképet takar. Lássuk hát!

Külön, érdekes tanulmány része lenne már csak annak a tisztázása is, hogy a tudomány miért a "sámánizmus" szót használja. A "sámán" nem a vallás, a világkép lényegét takaró szó - mint a "totem", "tabu", "keresztény", "mohamedán", "izraelita" stb.- hanem annak a közvetítőnek a neve, aki a szellemvilág és a földi világ között tartja a kapcsolatot. Ebből is megállapíthatnánk, még mielőtt a vallásról bármit is állítottunk volna, hogy ebben a vallásban a sámán - ez a pogány „pap” - különös helyet foglal el a többi vallások papjaihoz, varázslóihoz képest!

A sámán a szellemek világában korlátlan lehetőségekkel mozog, és hasonlóan a földi világban is. A múltba és jövőbe utazik, és a jelen távolságai sem riasztják attól, hogy tudásszerző utazásokat tegyen. Ezek a tudásszerző utazások meghatározóak a sámán-hitben, hiszen ebben a világképben a föld feletti (felső) és alatti (alsó) világokat szellemek sokasága népesíti be. Mivel a sámán-hitet valló népek törzsi-nemzetségi szerveződésűek, az ősök szellemével tartott kapcsolat is a sámán feladata. Ez az, ami a törzs- vagy nemzetség egész történetét meghatározó sorsdöntő fordulónál a sámánt olyan társadalmi rangra emeli, mint az ókor papkirályait, a görög és római jósokat, vagy a középkor püspökeit. A nemzetségek, családok a sorsukat meghatározó fontos események előtt - házasság, haláleset, nemzetségi szállásterület váltása – éppen úgy kérték a sámánok véleményét, mint a hellén köznép vagy a római császárok saját jósaikét. Sámánjaikat arra kérték, hogy utazásokat téve a másik világban megtapasztalják a szellemek jóindulatát! A különböző korok és népek sámánjai a különböző szertartások közben azonos technikát alkalmazva tették meg ezeket az utazásokat. A révülés - rejtezés, transzállapot és extázis - az a technika, melyet elérve a sámán képes az utazásokra, gyógyításra vagy éppen ártásra. A sámánban éppen e révülés által a nemzetség, törzs egész múltja és jövője testesülhet meg, hiszen ősökkel találkozhat az eredetig vagy bepillanthat a legrosszabba, a végső pusztulásba, mint nomád Kasszandra. A sámán éppen ezért jóval több, mint primitív népek "papja": az ősök ismerője, az ősi tudás hordozója, törvények és ősi énekek tudója éppen úgy, mint jós, vagy gyógyító.

Már itt érdemes feltenni a kérdést: megfelelő-e ez az ősi sámánhit az Etelközben hét - és biztos, hogy több! – törzs szövetségében élő, a magyarságot alkotó törzsek általánosan elfogadott vallásának? Betölthették-e sámánjaink a bonyolult törzsszövetségi rendszerben, a fél-nomadizálás állapotában - téli,

nyári szálláshelyeket váltó, a szálláshelyeken letelepedett és földművelő életformát folytató - törzsek között ezt a több funkciós szerepet? Vagy egy lényegében bonyolultabb sámánizmussal lenne dolgunk? Nézzük azonban tovább, milyen gyakorlatról vannak ismereteink a pusztai népek sámánizmusa köréből! Ez a világkép és gyakorlat minden bizonnyal fedte őseink vallási állapotát. A pusztai népek körében általánosan ismert az egyistenhit - egy nagyon fontos megszorítással, ami később még rendkívül fontos lesz a honfoglaló magyarság vallási állapotára nézve! Ebben a világban létezik ugyanis az Egy-Isten, Teremtő Isten, Világot Uraló Isten - elvont fogalomként, de vele imádság vagy szertartás révén nem lehet kapcsolatot teremteni, a szellemi világ egyéb lényeivel - a sámánok révén - viszont igen. Éppen ezért a Teremtő Isten tisztelete vallott a pusztai népek körében (a türköknél: törökök istene), de szertartásaik, sámánjaik a szellemek világához kötődnek. Ezzel magyarázható a pusztai népek vallási türelme, nyitottsága a legtöbb vallással szemben,

Így válhattak nesztoriánus keresztényekké, buddhistává, mohamedánná; - vagy, mint a kazároknál izraelitává - de mindez alapvetően nem befolyásolta világképüket. Hitük szerint mindenki úgy tisztelje Istent, Allahot, Jahvét vagy kövesse Buddha tanításait - ahogy akarja, a szellemvilággal a kapcsolatot mégis a sámánok révén tartották. Erre a már-már érthetetlen vallási nyitottságra lehetett példa Géza fejedelem, aki az Egy-Isten vallása mellett a szellemvilágnak is mutatott be áldozatot. És viselkedése nem lehetett ritka a pusztai népek előkelői között sem (gondoljunk csak a tatárjárás előtt Magyarországra betelepedett kunokra), akik minden nagyobb konfliktus nélkül megkeresztelkedtek, de tartották ősi vallásukat is, életmódjukról nem is beszélve!

A sztyeppei lovas nomád népek a természettel rendkívül szoros kapcsolatban élve tapasztalhatták a természet kiszámíthatatlanságát, és mindezt a jó és ártó szellemeknek tulajdonították. Ezért állítottak - gyakran változó szálláshelyeiken - szellemeiket vagy őseiket szimbolizáló bálványokat, amelyeket fából, nemezből készült alakokként írhatunk le. Ilyen bálványokat állítottak jurtaik bejárata elé, de a nemzetségfők vagy törzsfők jurtaival szemben álló fedett kocsikban is ilyen bálványokban őrizték a nemzetség, törzs ősi erejét, amelyekbe az elhalt ősök ereje költözött. A bálványoknak állatáldozatot is bemutatnak, de nem imádták, hanem tisztelték e bálványokban testet öltő ősi, a jelent is uraló erőket.

Tisztelték a természeti jelenségeket és az őselemeket, a Napot, a Holdat, a tüzet, a vizet és a földet. Minden étkezés és ivás előtt a hely szellemeinek áldozva a földre lötyintettek egy keveset az italukból. Hétköznapi szokásaik, vadászat előtti rítusaik, családi vagy közösségi ünnepeik ezer szállal kötődtek a szellemvilághoz. Ez a szokásrendszer töltötte meg a sztyeppei népek hétköznapijait, melynek központi alakja - a törzsfő és a nemzetségfők mellett - a sámán volt. Egy tételes vallást hívőnek babonának tűnhet mindez, de látnunk kell ezekben a szokásokban egy társadalmat szervező teljes szokásrendszert.

Még mielőtt a vándorlás és a honfoglalás korának társadalmát leírnánk, fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a vallás (az általánosan elfogadott hitvilág) minden korban és minden társadalomban - mint egy tükörcső - különösen megfelelnek egymásnak. Nincs ez másképpen a sztyeppei nagyállattartó társadalmakban sem. A sámán elsődlegesen nem nemzethez, törzshöz, hanem nemzetséghez kötődik. Ezeket a nemzetségeket vérrokonság fűzi össze, és a tágas sztyeppei területen nem valamilyen elvont hatalom, hanem ezen a rokonságon kívül a közös életforma, szokásrendszer és közös gazdasági, katonai érdek szervezi nagyobb egységekké, törzsekké őket. Ezek a nemzetségek - az általános szokásrendszert elfogadva - a közös szabadság állapotában élnek, és a nemzetségfői, törzsfői hatalom nagyobb területen inkább közmegegyezés, mint alá-és fölérendeltségi viszony. A lovas-nomád népeknél a nemzetségek kiszakadhatnak törzsi szervezetükből és tetszőleges törzsi szervezetekhez társulhatnak anélkül, hogy ez szokatlannak tűnne. Így érthető, hogy időlegesen nagyobb törzsszövetségek jönnek létre - szkithák, hunok, mongolok - majd ezeknek a törzsszövetségeknek a felbomlása után (látszólag mit sem változva) a törzsek újra nemzetségekre szerveződve úgy élnek tovább, mintha mi sem történt volna.

A sámánizmus valóban megfelel ennek a nemzetségi szervezetnek. A sámánizmus - a "nomád" népeknél - ünnepi vallás helyett hétköznapi gyakorlat. Ahogy a társadalmukban nincsen kizárólagos és megváltozhatatlan főhatalom, úgy sámánizmusukban sincs meg az ennek megfelelő isten kategória. A "teremtő isten" - tisztelete általánosan elfogadott és formális, mint társadalmukban a törzsfőnök helye.

Tisztelik, engedelmeskednek neki, ha nemzetségi szellemeik ezt jónak tartják, vagy tehetetlenek hatalma ellen, ha ártó szellemek hatalmába kerül a nemzetség. A mindennapi életet a valóság szokásrendszerében élve a szellemvilág irányítja, melynek jó vagy rosszindulatú voltát a sámán közvetíti a nemzetség tagjai felé.

Ezen a „tisztá” sámánizmuson azonban a sztyeppei népek körében az időszámításunk szerinti III. - V. században éles repedések jelennek meg, elsősorban a megváltozott társadalmi viszonyok következtében, melyet a hunok államának megerősödése okozott. Milyen változás ment - mehetett - végbe a magyarság őseinek sámánizmusában a történetileg ismert társadalmi változások nyomán? Hol helyezkednek el a sámánok abban az új - törzsi, később törzsszövetségi-társadalomban, amelyik néppé-nemzetté szerveződve elfoglalja a Kárpát medencét?

A magyarság őseinek törzsszé szerveződése hun és türk népek között hun és türk mintára történt. A Magna Hungáriát (Baskíriát) elhagyó őseink már inkább katonai szervezetben költöztek új szállásterületeikre, és legeltető életmódjuk mellett egyre nagyobb szerepet kapott a katonáskodás. Beilleszkedésük a Kazár Birodalomba meggyorsította ősi sámánizmusuk differenciálódását és szokásrendszerük bővülését. A népvándorlás korának külső támadásai kényszerítették az egymáshoz közeli nemzetségeket arra, hogy egy-egy erősebb - hatalmasabb, vagyonosabb, vagy több fegyverforgatóval bíró nemzetség vezetésével erős törzsi-katonai szervezetbe tömörüljenek. Miután e törzsekbe tömörült nemzetségek együtt mozogtak - váltották a szállásterületeket -, és közösen védekeztek vagy indítottak zsákmányszerző hadjáratokat a törzsfő nemzetségének vezetésével, így életük, biztonságuk, vagyonuk és szállásterületük már nemcsak őseik szellemének jó vagy rosszindulatán, hanem a törzset vezető törzsfő szerencsésjén vagy szerencsétlenségén is múlott. Ezekben a "viharos" időkben természetes volt az, ami a sámánizmusra egyáltalán nem jellemző: a sámán-hierarchia megjelenése. A társadalmi hierarchia mintájára a gazdagabb vagy szegényebb nemzetségek sámánjai „fölött” megjelent egy náluk nagyobb befolyással bíró sámán, aki eredetileg a törzsfő nemzetségének legtekintélyesebb sámánja lehetett. Ahogy a törzs élete a törzsfő szerencsésjétől és hatalmától függött, úgy különült el a „fősámán” funkciója is a többi sámántól. A fősámán és a törzs legtekintélyesebb sámánjai elindultak a táltossá válás útján.

A magyar néprajzi és történeti irodalomban annyira átfedéssel használják a sámán és táltos szavakat, hogy hihetnénk: magyarul a "táltos" sámánt jelent. Azonban a kép nem ennyire egyszerű! Ahogy a társadalomban a törzsfőnök körül a legtekintélyesebb nemzetségfőkből kialakul a törzsi arisztokrácia, úgy válik el a köznép sámánjának és a törzsi táltosoknak az útja is. Míg a köznépi sámánok szerepe egyre inkább a gyógyítás, termékenységi rítusok gyakorlata, születés, halál, házasság előjeleinek és jövőjének jóslása lett, a törzs életét meghatározó döntésekben a táltosok - a törzsi "arisztokrácia" sámánjai - véleményét kérték ki. Az elvált szerepek más és más formákat öltöttek, annak ellenére, hogy technikájuk, a sámán révülete, azonos maradt. A köznépi sámánok így váltak a bizánci és latin nyelvű források szavai szerint mágusokká, varázslókká, a táltosok pedig e sztyeppei népek pogány papjaivá!

Ha figyelmünket a táltosok felé fordítjuk, rendkívül sok, a sámán fogalmát bővítő különös jegyet fedezhetünk fel. Az első, ami nyilvánvaló, ha a sámán-táltos társadalmi szerepét tekintjük: a nagyfontosságú, kérdéseket meghatározó szerepük. A táltos tehát, aki a törzs életében döntő eseményeket meghatározó, már nemcsak mint az emberek és a szellemek között kapcsolatot teremtő személy jelenik meg, hanem nagy befolyású "államférfi", "politikus" is! Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy honfoglaló őseink táltosai rendkívül nagy tudás birtokában voltak: mint a törzs legszűkebb vezető rétegéhez szorosan hozzátartozóknak módjukban állt más kultúrák vallásaiból, papjainak tudásából a lehető legtöbbet eltanulva magukévá tenniük. Három csoportban figyelhető meg a táltost a sámántól megkülönböztető tudástöbblet. Az első a törzsi-katonai szervezet kialakulásával párhuzamosan megjelenő kis isten (a Teremtő Isten "kis isten"-ének, a had-istennek törzsvivé-nemzetivé tételével) kultuszához kötődő szertartások kialakítása. A második különbség a táltosok törekvése egy teljes vallási rendszer kidolgozására, melyben a táltos már valóságos papi szerepkörben jelenik meg a törzsfő kíséretében. A harmadik különbség, hogy a táltosok a kor tudományos ismeretének megfelelő

asztrológiai ismeretek birtokába jutnak és ezzel tekintélyüket növelve a sámánok fölé kerülnek. Mindez gyakran kényszerű szállásterület-váltások között, viszonylag rövid pár száz év alatt történik, és a környező népek vallásainak hatásával együtt inkább megzavarja egy közös, nemzetségek és törzsek felett álló vallás kialakulását - a táltosok valódi célját,- mint erősíti az ősi hit egységét.

. A gyors társadalmi változások során (vagyoni különbségek növekedése!) a korábbi szokás-és hagyományrendszeren alapuló ősi sámán-hit is átalakul. A Kazár Birodalom központi hatalmának gyengülésével az e kötelékből szabaduló törzsek és töredék-törzsek, már csak közös gyarapodásuk és vagyonuk (ménesek, csordák) érdekében is, törzsszövetségre kellett, hogy lépjenek egymással. A kettős fejedelemség állítólagos kazár minta alapján jött létre, de ez a "kazár minta" kísérteties módon meg-egyezett a táltosok által kidolgozott vallási rendszerrel! A Teremtő Isten megfelelője a társadalomban a szakrális uralkodó lett (kündü), a törzsszövetséget megtartó, összetartó égi hatalom földi megfelelője, a Hadisten - Hadak Ura, Magyarok Istene - megfelelője pedig a katonai vállalkozásokat (a vándorlás, a szállásterületek váltása is katonai vállalkozás!) szervező és irányító, tényleges hatalommal bíró uralkodó pedig a gyulának nevezett fejedelem.

A levediai és etelközi katonai vállalkozások sikerei, a törzsszövetség valóságos lehetőségei és a külső támadások veszélye a törzsek közötti - egyre nagyobb fokú - összeolvadás véglegessé tették e törzsek szövetségét. Az etelközi vérszerződés igazolja, hogy a sztyeppe valóban a népvándorlás korának néppé szervező kohója volt! Állíthatunk-e mást a vérszerződés történeti tényének ismeretében? A vérszerződés - mint a törzsszövetség társadalmi, vallási struktúráját is átszervező jelentős történeti esemény - egy nem érdektelen! - kitérőt tesz szükségessé.

A vérszerződés annyira lényegi, a magyar történetet meghatározó szükségszerű szerződés, hogy a magyarok történetének értő és hivatott meghamisítói sem vonhatták kétségbe a hét (több!) törzs és csatlakozott nemzetségek néppé-nemzetté szerveződésének hagyományokon alapuló eseményét. A természeti népeknek nevezett társadalmakban nem ismeretlen a vérszerződés fogalom, így tartalmát a néprajzi irodalomból jól ismerjük. Idegen származású és tudatú vezérek, uralkodók és mondai hősök szerződése ez, amely e természeti népek körében legjelentősebb és legszorosabb vérségi kapcsolat hiányát hivatott pótolni! A sztyeppei népek körében - általában a keleti nemzeteknél - a rokonságtudat mindennapi gyakorlat, nemzetségek és rokon népek szövetségei mindenfajta vérszerződés nélkül is hatalmas birodalmakat szerveztek a hunoktól kezdve a mongol törzsek Ázsiára kiterjedő hatalmas birodalmáig. A vérszerződés ténye egyben bizonyíték is arra, hogy a magyarság ősei különböző eredetű törzsek tagjaiként egy közös társadalmi fejlődés után jutottak el arra a fokra, hogy a rokonság hiányát pótló vérszerződést megkössék. A történeti tér több irányából érkező, hagyományaiban különböző - keleti, déli és északi elemeket hordozó - kultúrák a közös életforma, hitvilág és társadalom alapján ezzel a közös akaratot kinyilvánító szerződéssel tették meg az első lépést az európai értelemben vett nemzetté váláshoz. Ez a közös érdek a Magyarok Istene fogalomban realizálódott.

Az idegen eredetű és tudatú törzseket nemzetté szervező vérszerződés-felfogás ellen ellenvetésekkel élhetnénk. A nemzetté szerveződés feltétele a közös történeti tudat, a közös múlt. Ennek - történészeink szerint - az ősi múltban kell gyökereznie. De mi is ez a közös ősi múlt? A mondailag hagyományozott, vagy valós közös történet közül őseink csak az utóbbival rendelkeztek. A közös életformán túl összefűzte e törzseket a kazároktól való függetlenedés története, a közös szállásterület váltással együtt járó küzdelmek sora, a közös katonai vállalkozások Bizánc és más államok szövetségeseiként. Egy fél évezred története kötötte össze ezeket a törzseket olyan időkben együtt maradván, mint a népvándorlás kora. Ez a közös történet - valóságos hősök /ősök!/ valóságos tettei, a közös élő emlékezet - kovácsolta történeti alapját a vérszerződésnek.

Ellenvetéssel él - immár természetesnek vehetjük! - a nyelvtudomány is, elsősorban az összehasonlító nyelvészet tudományosan nem igazolható axiómái alapján. Elgondolkodtató lehet a következő feltevés. A sztyeppei népek közös kultúrája - gazdaság és társadalom éppúgy, mint hitvilág - a természetes határokat nélkülöző tágas, füves térségen csak a rendszeres érintkezés eredménye lehet. Az idegen törzsek egymás felé nyitottsága, a rengeteg kulturális és gazdasági érintkezési pont a saját nyelv mellett

kialakíthatta a sztyepei népek közös nyelvét, melyet az idegen népek úgy értettek, mint második anyanyelvüket. A természeti népek körében a földrajzi tér különböző pontjain találkozunk ilyen második nyelvvel a préri indiánok közös nyelvétől Szibéria távoli népeinek jelbeszédéig. Valószínű, hogy ez a közös nyelv - a lovas, nomád törzsszövetségek általánosan használt keveréknyelve lehetett az az összekötő kapocs, amely lehetővé tette e szövetségek összekovácsolását. (Elég, ha a hunok nyelve körüli vitákra utalunk.) A magyarság őseinek közös nyelve kezdetben ez a keveréknyelv lehetett, amely a közös vándorlás és letelepedés során magyar nyelvvé fejlődött! Amennyiben elfogadjuk, hogy a sztyepei népek egymás közötti kapcsolataiban nélkülözték a tolmácsot, úgy állíthatjuk, hogy az a keveréknyelv, amelyet a hunok, szkithák nyelvének is neveznek, gyökereiben a ma beszélt magyar nyelvben és nyelvjárásaiban él tovább. E közös második anyanyelv, mely a magyarság törzseinek esetében valódi anyanyelvé vált, magyarozza azt, hogy honfoglaló őseinknek sem a Kárpát-medencében talált avarokkal, sem a székelyeknek nevezett töredékekkel, sem kelet felé a bolgárokkal, besenyőkkel, később a kunokkal sem voltak nyelvi problémáik!

E kitérő után - a vérszerződés kérdéskörébe tekintve – bátran állíthatjuk, hogy a vérszerződést kötő törzsek e szövetségben váltak (nemcsak szimbolikus értelemben) nemzetté. Ez a törzsszövetség vezető törzséről magyarnak nevezte magát, és szinte a vérszerződés tartalmával megegyezően a törzsi rendszer helyét egy nagyobb társadalmi struktúra: a nemzet foglalta el. A közös történeti múlt, a közösen beszélt nyelv és a közös szállásterület birtokában ezt a népességet már magyar népnek tekinthetjük, azokat a töredéktörzseket pedig, amelyek a vérszerződésben nem vettek részt, csatlakozott népeknek. (Érdemes itt megjegyezni, hogy a kabar törzsek - mint idegenek - kívül maradtak a magyarság szervezetén, de a honfoglalás után rövidesen teljesen összeolvadtak a vérszerződést kötő magyarsággal éppen úgy, mint a Kárpátok közé betelepülő "idegen", de azonos sztyepei kultúrával bíró besenyők vagy kunok.)

Ideje ismét visszatérni táltosainkhoz, hiszen a vérszerződés pogány szokása biztos, hogy nem jöhetett volna létre aktív közreműködésük nélkül. A törzsszövetséget fenntartani akaró, de a vérszerződésben néppé válást ellenző táltosok minden bizonnyal kiszorultak a fejedelmek körüli szűk körből és a régi rendszerhez ragaszkodó előkelők családi sámánjai maradtak, tudásukat tekintve már a köznepi sámánoktól különbözve. A vérszerződésben nemzetté vált magyarság még megőrizte a kettős fejedelemség rendszerét, de a szakrális uralkodót körülvevő táltosok tekintélye és befolyása egyre kevésbé volt meghatározó a most már nemzetet összetartó, tényleges hatalommal rendelkező fejedelem táltosaival szemben. Az egyre jelentősebb katonai vállalkozásokba fogó magyarság törzsi szervezete bomlásnak indult. A "hét vezér", a törzsi arisztokrácia már nemzetben gondolkodva szerveződött, tisztségei, társadalmi hivataluk már nem a törzsnek, hanem a nemzetnek rendelte őket. A szellemek világából egyre élesebben vált el a Magyarok Istene, mint a ténylegesen uralkodó fejedelemnek megfelelő isten, aki az ég akaratát közvetítette (táltosain keresztül) a fejedelemnek, s általa a magyar népnek.

Ezeken a változásokon jól látható, hogy a természettel szoros kapcsolatban álló népeknél a társadalmi változások hogyan tükröződnek világképükben. Mivel hitük szerint a túlvilágon a valóságos földi élet folytatódik, a hitben megjelenő halálon túli világot alkalmassá kell tenni a halottak befogadására. A táltosok azok, akik a magyarság "kusza és véletlenszerű" szellemvilágát a Magyarok Istene alá rendezik. A Kárpát-medence elfoglalásával válik teljessé az a kép, melyet őseink vallásáról kialakíthatunk. Ősi sámánizmusunkat (amely, folyamatosan tisztul valamilyen egyisten-hit felé) az élet és halál, a földi élet és a túlvilág egysége jellemzi. A köznep sámánjai - szinte változatlanul - betöltik azt a szerepet, amit ősidők óta: a szellemvilág jóindulatának a megnyerése a feladatuk az új hazában. A "hely szellemeinek" áldozva, az ősi révült állapotban "szentesítik" a honfoglalást. A köznep körében gyógyítanak, jövőbe látnak és kapcsolatot teremtenek az új hely (Kárpát-medence) és őseiknek, ősi szellemeiknek világa között. Sámánjaink jól látják azonban azt is, hogy a magyarság táltosai egy főfejedelem - a szakrális uralkodó feleslegessé válása után Árpád és utódai központi hatalmának igazolására egyre inkább a Magyarok Istene kultuszát építik ki. A főfejedelem táltosai már nem csak a szellemvilággal (jó és ártó előjelekből jósolva) tartják a kapcsolatot, hanem egy szellemvilágból elvont-összevont konkrét Istennel

is. A sámánizmusnak az egy-istenhit felé történő ilyen fejlődése belső törvényszerűségek alapján indult meg, és nem idegen - kazár, zsidó vagy éppen keresztény - minták alapján.

A Kárpát-medence elfoglalása és az új szálláshelyek kialakítása már nem törzsi keretben történt, illetve nem a törzsi letelepedésre jellemző. A magyarság nemzetségenként foglalta el szállásterületeit és csak a legtekintélyesebb törzsi vezetők törekedtek arra, hogy a törzs nemzetségei zárt tömbben foglalják el új életterüket. (Ilyen az erdélyi gyulák letelepülése - nem véletlenül a főfejedelmi hatalomtól legtávolabb eső területen!) A társadalom is differenciálódása is felgyorsult. Az egyik póluson a nagy hadi vállalkozásokat - kalandozásokat - szervező törzsi arisztokrácia és az előkelő nemzetségek fegyveresei helyezkedtek el, tovább folytathatták legeltető, nagyállattartó életformájukat, míg a társadalom szegényebb rétegei számára a fogyatkozó legelők miatt szükségletté vált a földművelés, mint főfoglalkozás.

Táltosaink mindent megtettek azért, hogy ősi hiedelmeink, ha megváltozott formában is, de tovább éljenek az újonnan kialakuló társadalmi szerkezetben is. A sámánizmus, mint hiedelemrendszer képes ugyan az "egy isten-teremtő isten" fogalom konkrét kialakítására, de olyan mesterséges rendszer, mint osztálytársadalom hitvilági megfelelőjének feldolgozására alkalmatlan. Ennek alapvető oka az evilág, túlvilág megfeleltetése, a földi életforma és a halottra a túlvilágon váró ugyanilyen tükör-életforma megegyezése. Természeti rendszerétől idegen a remény-táplálás (minél szegényebb itt, annál gazdagabb ott!).

A nemzetségi-törzsi társadalom - az ősi közösségek, nemzetségi szervezetek" - felbomlásával, az ezt erősítő kalandozások kudarcával párhuzamosan egyre erősebben hat a kereszténység Bizánc és a művelt nyugat irányából. Hatása az állandóan bővülő, új tartalmakat befogadó táltos-sámánizmusra végzetes! A közös gazdagságot és közös szabadságot biztosító sztyeppe-i nomád társadalom a hitvilág szintjén (ősökben és szellemvilágban gyökerező közösség) elveszíti valóság alapját. Az új valóságot - a közös szegénységet, elnyomást és alárendeltséget - az új vallás tükrözi a boldog túlvilág reményét adva az egyénnek. Hol vannak már az ősök? A nemzetség közös lelke feledésbe merül és előtérbe kerül az egyén és az egyéni boldogulás... És az egyén üdvözülni, egy nyugati új és erőszakosan térítő vallás szerint! És ez a boldog túlvilág már lényegesen több, mint amit a sámán hit adhat. Az ősi hit szerint a földi élet folytatása vár a halottra, és ez a földi élet, az osztálytársadalommá bomló magyarság tömegei számára nem sok jót ígért. A személyükben földbirtokossá váló törzsi és nemzetségi arisztokrácia számára pedig az ősi hit: valóságos veszély!

A sámán, aki tudása révén a szellemvilággal, közvetlenül az univerzummal áll kapcsolatban, tehetetlenül lázad-lázít az épülő új társadalmi korlátok ellen. Géza fejedelem még elég gazdag ahhoz, hogy "két istent szolgáljon", fia István már többre vágyik!

Honfoglaló magyarságunk társadalmában a sámán jelentős szerepet játszott, éppen a honfoglaló tudat kialakításában: ősi szertartásaikban ősvivé lett a Kárpát-medence területe. A magyarságot alkotó népesség őseinek szellemét sámánjaik, táltosaik hozták be az új hazába, és ezeket az őseket őrzik az ősi vallás szent helyei: források, sziklák, ligetek. A közös szabadság, a világgal való élő kapcsolat áldozóhelyei ezek, ahol a föld, tűz, levegő és víz szellemeinek áldozva a "szent" révületben múlt és jövő egyé vált.

EPILÓGUS

Táltosaink és sámánjaink társadalmi ranghoz kötött meghatározottsága szerepükből következik. A fejedelem és törzsfők táltosai tekintélyben fölötté álltak a nemzetségfők sámánjainak éppen úgy, ahogy azok a köznépi sámánok fölött. A kereszténység fölvétele és a királyi hatalom megszerzésének véres folyamatában tűnnek el észrevétlenül (!) az ősi vallás megtartói is. Észrevétlenül-e?

A fel-feltörő pogánylázadások vezetői minden bizonnyal előkelő nemzetségeink sámánjai voltak, és hitvilágunkban megőrzött táltos-émlékünk is e nemzetségi sámán réteghez tartozik. Mi lett valódi táltosaink sorsa? A fejedelem és a törzsi arisztokrácia táltosai eltűntek.

A kereszténység felvétele legalább olyan drámai fordulat volt népünk életében, mint az orosz forradalom hatásának kiterjesztése Szibéria sámán hitű népeire. Mi lett a sorsuk a szibériai sámánoknak? Azok is eltűntek!

Az "eltűnt táltos" szerepe véresen komoly, egy ősi hitvilág pusztulásának tragikus jele. A magyarság táltosai is arra a sorsra jutottak, mint késői utódaik. Egy részük abbahagyta az ősi gyakorlatot és a kereszténységet felvéve beilleszkedett az új társadalomba, más részük, aki ellenállt, kivégeztetett. Törzsi előkelőink és táltosaik sorsa ugyanaz volt. Az új hitnek ellenállva törzsi vezetőréteggel együtt Géza és István véresen leszámolt az e réteghez személyében és szerepében kötődő táltos réteggel.

A behódoló arisztokrácia táltosai egyszerűen abbahagyták az ősi sámántechnika gyakorlatát. Mondhatnánk: az egész közös univerzumot fölcserélték egy apró (vagy nagy!) saját birtokkal... Ősi sámán-hitünk visszahúzódott a nemzetségek szállásterületeire, de itt sem tölthette be valódi funkcióját, Sámánjaink "elvesztették" hatalmukat, a szellemvilággal tartott kapcsolatnál fontosabbá vált egy "Jó Isten" túlvilági boldogságának ígérete. A pogány nemzetségeket aztán a keresztény földtulajdonosok vagy maga a király "civilizálta" oly sikeresen, hogy sámánjaik bujdosóvá, vándorokká váltak az általuk ősi szokás szerint ősvé tett földön.

Tudásokat füves asszonyok, javasasszonyok (az új hit boszorkányai) örökölték, asztrológiai ismereteiket a Kárpát-medence Alföldjének pásztorai hasznosították, termékenység-rítusai - elfelejtett tartalommal - a köznép szokásává (néphagyomány?) váltak. Az ősi hagyomány babonává, üldözendő varázslássá vált a "civilizált" európai királyságban, az ősi tudást őrző rovásírásos emlékek a tűzben elégetendő Gonosszá.

Azonban volt olyan sámán-rétegünk, amely még évszázadokig megőrizte ősi hitét! A köznép sámánjai - mivel sem a törzsi arisztokráciához, sem gazdag nemzetségfőkhöz személyükben nem kötődtek - elérhetetlenek voltak a hatalom véres kardja vagy a "jól felfogott egyéni érdek" számára. A legszegényebb rétegek vándorló sámánjai - akik faluról-falura, házról-házra járva, az ősi szokás szerint áldást és szerencsét közvetítve működtek az üldöztetés ellenére elérhetetlenek maradtak. Szakadt ruhájuk (rongyos, rojtos!) a sámán állat alakú viaskodásait hirdette. Botjuk, egy görcsös gyöker, ami állatalakot formázhat annak, aki úgy tekint rá, a sámán jelvénye is. Haja a vándorlástól összetapadt, vagy varkocst hord talán ősi szokás szerint? Bekopog az ajtón, és mielőtt átlépné a küszöböt, édes tejet vagy tejes-kását kér - a sámán szertartás utáni italt. És ahol megalhat, ahol megszállhat, ott áldást oszt a házra, ahonnan elkergetik, ott átkoz!

A koldusról van szó! Nyelvünk kifejezi azt a tragikus, az ősi múltra utaló eseményt, ahogy a koldus keletkezik: koldusbotra jut... A bot: sámán jelvény, ősi vezéri pálcák emléke, égígérő létra, vagy dobverő, mint ló, mely a sámánt is, koldust is viszi. A koldus: elhivatott. Nem örökli, hanem vállalja ezt az életformát (gyakran nagy összegű örökség marad utána!).

A vándorló szerzetes keletről ismert alakjára a magyar koldusban ismerünk rá. A koldus: koldul. Képzőjében a nyelv koldul (viselkedik!) alak is megőrződött, ez a viselkedés pedig kapocs az ősi hit és az új rendbe kényszerített magyarság között a középkor korai századaiban.

Nem véletlen népmeséinkben a koldus és király kapcsolata sem, és Krisztus alakjára sem véletlenül rímel a "kolduskirály" jelző. A koldus "az öntörvényű, a világból kivetett" közvetítője lesz a belső szabadság természetes és örök emberi vágyának.

A keresztény templomokból kijövők a templom előtti koldusnak adományt adva egyszerre gyakorolják a "keresztényi felebarátságot" és az áldást mormoló koldus szavaiban részesülnek az ősi közösségteremtő áldásban is. Az énektudó, a belső dallamot ismerő koldus (muzsikás koldus) alakjában ráismerhetünk krónikáink énekmondóira. Népmeséink, mondáink szegény emberei, vándorai is gyakran koldusok! Királyoknak, királyfiaknak mutatnak utat, varázsszerszámokkal látják el őket. A koldusban találjuk meg sámánjaink legalsó - elveszettnek hitt - rétegét koldusszegényen, akik a távoli kelet utolsó emlékeit mormolják áldásaikban és átkaikban a "civilizált" Európa határán.